

СТЕНОГРАМА

виїзного засідання Комітету Верховної Ради України з питань гуманітарної та інформаційної політики

31 жовтня 2025 року

ПОТУРАЄВ М.Р. Дякую всім, хто приєднався до нас.

Отже, ми продовжуємо нашу роботу сьогодні. Ми працюємо у Палаці Потоцьких, у Львівській національній галереї мистецтв імені Бориса Возницького. Дякуємо пану Тарасу Возняку за те, що він нас тут гостинно вітає.

Ми зібралися поговорити в цій першій частині про збереження ... (*не чути*) культурних цінностей. І я просто спочатку зроблю вже таке оголошення. Ми попередньо з паном Романом Чмеликом і паном Богданом Тихолозом говорили про те, що ... або у форматі комітету, або скоріше у форматі робочої ... Бо нам вже потрібно переходити до практичного обговорення законопроекту про ... Ми про це давно говоримо. ... Але нам треба вже переходити до якихось напрацювань. То пан Роман пообіцяв, що він скоординує збір пропозицій від музейників не лише Львова, а й з інших регіонів України, щоб нам було від чого відштовхнутися. Я сподіваюся, що це не буде аж такий надважкий закон. Бо ми також, Миколо Леонідовичу, і з тобою говорили не один раз. І я можу сказати просто, може це буде цікаво, що ця розмова почалася тут з паном Тарасом у 19-му році, коли ми зайшли до пана Тараса в гості ... і я тоді наївно поцікавився: "Пане Тарасе, а де ж тут мерч, сувенірка?". Я навіть не так запитав. Я запитав, типу, на скільки грошей ви цього продаєте? Пан Тарас каже: "Я нічого тут не продаю, бо у мене просто будуть великі неприємності".

_____ . А пан Богдан ... (*не чути*)

ПОТУРАЄВ М.Р. Тому що він муніципальний. А у пана Тараса такого щастя не було, він національний. Тому у нього великий статус і великі обмеження. Але з цим треба починати щось робити.

Я не забув про нашу розмову, пане Тарасе, я про неї пам'ятав всі ці роки. Трошки ковід нас пригальмував, а потім кацапня. Ми останній раз були і в гостях у пана Богдана, про це говорили. Ми пам'ятаємо про наше чесне слово, ми спробуємо, підемо там на цю зустріч, я там буду з депутатами, встигнути максимум зробити. Може навіть прийняти такий законопроект.

Це було таке технічне, але важливе оголошення, щоб все ж таки дати волю нашим музеям, ну не лише музеям, а взагалі мистецьким закладам, щоб вони могли працювати так, як працюють такі заклади по всьому світу цивілізованому, в Європі і так далі. Ми, до речі, оце передаючи це слово, ми про це говорили з пані К'ярою Децці Бардескі, яка очолює місію ЮНЕСКО в Україні. Я зараз пані К'ярі передам слово, просто щоб був додатковий доказ. Ми з пані К'ярою теж про це говорили. І вона дійсно казала, що це абсолютно неприродна практика, коли наші музейні й інші культурні установи настільки обмежені, що не можуть вести ніякої господарської діяльності, не можуть залучати бізнес-партнерство, якісь спільні проєкти і так далі. Це абсолютно ... історія, яку треба врешті поламати.

То я на цьому хотів би зараз передати слово пані К'ярі, а потім вже, за нашим планом, інші колеги.

К'яра ДЕЦЦІ БАРДЕСКІ. Дякую. *(Виступ іноземною мовою, без перекладу)*

ПОТУРАЄВ М.Р. Запрошую до слова заступника міністра культури. Так, все ще міністра культури і стратегічних комунікацій, але в недалекому майбутньому просто міністра культури. Так, Іван Іванович Вербицький, будь ласка.

ВЕРБИЦЬКИЙ І.І. Дякую, колеги.

Я хочу спочатку розказати трошки про музейну справу, потім трошки про евакуацію, потім трошки про ... і спробую це підсумувати. Власне перед призначенням я говорив з Юлією Анатоліївною Свириденко, ключове, що ми говорили про музеї? Про те, що, з одного боку, в нас є якісь термінові речі, які потрібно зробити, для того щоб полегшити ті проблеми, які зараз є у музейній сфері, але, з іншого боку, нам справді потрібна ця стратегічна реформа, концептуальна того, яким чином музеї працюють в Україні. В цьому контексті, з одного боку, міністерство підготувало Постанову Кабінету Міністрів про розширення переліку платних послуг, які можуть надавати музеї. Я кожного дня запитую, коли вона нарешті буде розглянута. Там зараз, поки нас перейменовували, вона трошки затрималася, але це ключовий пріоритет і ми сподіваємося, що це власне допоможе музеям продавати сувеніри, ... і робити ті речі, які вони наразі не можуть робити.

З іншого боку, ми би дуже були раді, якби ми справді могли мати цей процес стратегічного переосмислення сутності музеїв і відповідно зміни такої більш світоглядної закону, який у нас є. І тут, як правильно казав вчора пан Микола, Міністерство культури і Міністерство внутрішніх справ, у нас немає структури, якою ми керуємо. У нас є дуже багато різних стейкхолдерів і наше завдання як міністерства... Ну керувати ними ми не можемо. Наше завдання – посилювати діалог. І тут ми дуже розраховуємо на підтримку, наприклад, ЮНЕСКО, для того щоб ЮНЕСКО допомогло нам разом з вами, очевидно, мати цей діалог на різних рівнях, бо ми розуміємо, що якісь національні музеї, є національні музеї під іншими міністерствами, музеї є обласні, музеї громад, приватні і так далі, і це все потрібно зібрати разом, щоб зробити цю зміну такою, яка би враховувала потреби й інтереси всіх сторін. І я дуже сподіваюся, що у нас буде цей процес, ми дуже зацікавлені в тому, щоб він відбувся.

Переходячи до питання евакуації і збереження власне наших культурних цінностей, тут власне евакуація з прифронтових в першу чергу зон – це ключове завдання, яке перед нами стоїть. Хочу сказати кілька речей. По-перше, евакуація триває весь цей час повномасштабного вторгнення. Наразі вже понад 670 тисяч предметів загалом було евакуйовано і ми постійно підписуємо накази про евакуацію, які значною мірою зараз проходять через міністерство. Ми меншою мірою комунікуємо це публічно, бо це дуже чутлива інформація. Ми розуміємо, що ми не можемо розголошувати занадто багато. Я інколи зупиняю пресслужбу від того, щоб ми відбивалися від якихось запитань до нас, бо розумію, що краще хай нас покритикують, ніж ми скажемо щось, що не потрібно казати.

Але насправді ми розуміємо, що є якісь речі, які потребують трошечки ліпшого регулювання і поліпшення в цьому процесі. Зараз ми спілкуємося з обласними адміністраціями прифронтових регіонів, перед тим, як я сідав на поїзд, я власне говорив з однією з областей. І власне люди з обласної адміністрації розказують мені, що є музеї в 30 кілометрах від російського кордону, де все спакковано, а міський голова каже, що ще не час їхати. І у мене немає жодного юридичного інструменту, яким чином переконати міського голову, що вже час їхати. Відповідно ми зараз власне з усіма обласними адміністраціями, спочатку нам довелось їх змотивувати, змотивувати їх, змотивувати громади, але наразі це такий трошки процес, де ми танцюємо з бубнами навколо них. Дуже хочеться мати якийсь трошки кращий юридичний інструмент по цьому.

Відповідно ми зараз підготували проект постанови Кабінету Міністрів, який на рівні того, що визначається постановою, а в проекті постанови є перелік черг, щоб ми не вивозили радянські ордени й інші речі, бо частина експонатів це насправді там якийсь музей цих комуністичних пам'ятників, які там десь були зібрані. І в тих переліках кількості музейних експонатів, які ми теоретично не евакуювали, значна частина з них - це якісь газети,

комсомольські газети, комсомольські значки і прочі пам'ятники Леніну, які десь там лежать на якомусь подвір'ї, і зрозуміло, що їх певно не треба евакуйовувати чи, щонайменше, робити це в останню чергу. Бо це не ті найцінніші цінності, які нам треба вивезти. І тут треба чітко встановити оце розділення, це те, що ми хочемо зробити це якимось по-новому.

По-друге, ми хочемо краще розподілити відповідальність за те, хто видає наказ про евакуацію, бо зараз для евакуації між областями це робить Міністерство культури. Це означає, що вони паперові копії примірників везуть до нас, ... І веземо до них два тижні. І це трошечки ускладнює цей процес. Відповідно ми розуміємо, що, можливо, є сенс, щоб області нас інформували, але, можливо, обласна адміністрація і голова обласної адміністрації достатньо компетентна особа, яка може підписати цей наказ, щоб це не затримувалося. Тобто якісь такі речі. Зрозуміло, що є національні заклади, де все рівно обласна адміністрація не може нічого зробити і тут ми це будемо робити. Але трошечки спростити цей процес і зробити його швидшим, зменшити кількість документів, які вони готують, - це ті речі, які ми можемо врегулювати постановою Кабінету Міністрів. І зараз ми це ... на своєму рівні.

З іншого боку, потрібні зміни до закону. І ми підготували законопроект, ми вам його передамо і дуже сподіваємося на вашу підтримку. Є враження, що якщо це піде від депутатів, це буде простіше, ніж якщо це піде всі погодження в уряді. Власне кілька речей, які треба зробити тим законопроектом. По-перше, чітко чорним по білому написати, що всі органи державної влади і місцевого самоврядування, державні підприємства і ... установи зобов'язані ... евакуації. Бо зараз воно ніби десь там написано в кодексі, який про цивільний захист, але ж чомусь воно так не відбувається. І Міністерство внутрішніх справ нам скаже, що не треба приймати постанови і закони, бо це вже є, але ж якби воно вже працювало, то ми би тут з вами не мали сьогодні розмови. Відповідно в Законі "Про музеї та музейну справу"

ми би пропонували просто чорним по білому прописати, що той обов'язок є, щоб оті всі міські голови власне не розказували нам, що вони краще знають.

По-друге, питання евакуації за кордон наразі не врегульоване. Юридично евакуація за кордон не відбувається. Знаєте, на реставрацію або на експонування. Більше того, можна вивозити тільки на 4 роки. Відповідно зараз по суті нам треба повернути колекції в Україну ... бо 4 роки пройшло.

Є ще питання страхування по території України. Це те, що в межах евакуації всередині країни. Ми робимо ... Національної поліції. Але при евакуації за кордон в законі чітка норма чорним по білому, що треба страхування по території України. І ми платимо дурні гроші за дурні послуги, а тобі їх ніхто не застрахує по території України, бо ти не можеш застрахувати від того, що прилетить "шахед". Тобто це якісь такі речі, які треба точно врегулювати на рівні закону, бо постановою уряду ми нічого з цим не зробимо.

І ще одна важлива річ в постанові Кабінету Міністрів, яка має статися, про цей момент, коли евакуація точно обов'язково має початися. Наша гіпотеза, що це має бути 50 кілометрів до лінії бойового зіткнення. Ми зараз маємо дискусію всередині уряду, чи нам принципово чіткий кілометраж, бо такого ніде немає. Бо зараз це можуть вирішувати обласні адміністрації, ради оборони, вони і зараз можуть вирішувати, є перелік територій можливих бойових дій, затверджених Мінрегіоном, і зараз можна робити. Якщо обласна адміністрація хоче це саботувати, вона з радістю це саботує. Відповідно ми все-таки маємо ... що якщо ця відстань буде чітко прописана і закон буде казати, що це обов'язково робити відповідно до порядку, затвердженого Кабінетом Міністрів, то буде трошки складніше знаходити собі відмазки і ... Відповідно це те, що ми хотіли би зробити і тоді наш діалог з областями, з міськими головами, які розказують, що ще не на часі, трошечки буде в іншому світлі відбуватися і все ж таки це почне відбуватися. Сподіваємося, що це зарухається з вашою допомогою. Насправді в багатьох музеях вони

вже роблять евакуацію в цей час, вони вже в цей час готують ці списки, вони вже в цей час готують ці колекції. Справді, є музеї, які гарно з цим працюють, на жаль, є ті, хто ще недостатньо ...

Інша річ – це місця зберігання. І тут ми розуміємо, що є частина, яку треба врегулювати в цьому сенсі, і в законопроекті ми пропонуємо врегулювати таку річ, яка називається депозитарій, бо зараз не до кінця врегульовано, як оцей простір – інституція, відділ, де зберігається не власна колекція, а де власне зберігаються оці переміщені ... Зараз це питання таке трішки підвисле в повітрі. Музеї по факту, це колеги краще розкажуть, це дороблять як вдається, бо основне – зберегти, але юридично як би для цього підстав у них так собі є. От щоб це було точно врегульовано. Це те, що стосується евакуації.

Власне інша річ, це те, що було вкрадено. І тут історія складається ... Ми розуміємо, що це довготривала робота. По Другій світовій війні ми ще не все знайшли ... будемо працювати. Наразі в нас є цей процес, який вже відбувається, у нас є співпраця з правоохоронними органами. На якомусь робочому рівні вона працює. Ми також на політичному рівні хочемо зібрати міжвідомчу робочу групу, для того щоб ще політично це, тобто благословити і попри цю співпрацю в робочому режимі також мати якусь гарну політичну декларацію з цього приводу. Прокуратура, Служба зовнішньої розвідки, Служба безпеки, поліція – всі ці інституції нам допомагають, ми з ними працюємо.

Тут дуже важливим кроком було прийняття Постанови про Реєстр Музейного фонду, частиною якого є власне перелік тих експонатів, які зараз перебувають у національному розшуку. Це потрібно для того, щоб потім ми могли сказати Інтерполу, що ми у національний розшук це вже внесли. Відповідно цей реєстр і юридичне значення цього реєстру, яке від позавчора існує, власне допоможе музеям мати систему, в яку вносити інформацію про свої колекції, в тому числі ті, які потребують розшуку і повернення.

Проблема є в тому, що для того нам потрібен Інтерпол. І в Інтерполі немає досі жодного об'єкта вкраденого після 2022 року. Ми подали 406, з яких 400 – це об'єкти з Херсонського обласного краєзнавчого музею, 6 предметів – це предмети, які ... в базу ЮНЕСКО віртуального музею викрадених об'єктів мистецтва, який запрацював цього року. Власне ми туди відібрали 6 предметів найважливіших з Херсонського краєзнавчого і Херсонського художнього музеїв. Ми ці 6 предметів хочемо туди внести. Але для того, щоб їх туди внести, треба щоб Інтерпол оголосив їх у розшук. В Інтерполі є різні люди, там є і хтось з Росією пов'язаний, хтось про щось думає. Це якийсь процес. От вони нам прописали, що це 406 предметів, бо 400 – це ті, які ми подавали по нормальній процедурі, 6 – для цього сайту ЮНЕСКО, що вони до кінця року таки внесуть. Але це на такому рівні відбувається. Можливо, що цих предметів суттєво більше. Але ми впираємося в ці міжнародні інституції, які в іншому часі і в іншому часовому вимірі живуть. І тут ми робимо цю роботу. Ми розуміємо цей механізм, яким чином це робиться на рівні музеїв, на рівні правоохоронних органів, рівні національного розшуку і потім передається. Ми власне з цими першими предметами пройдемо цей шлях і потім будемо просто накопичувати на своєму рівні зі свого боку матеріали, для того щоб їх рухати далі так, як це буде можливо. Там, де це буде можливо, будемо намагатися пришвидшувати цей процес.

Власне, як я вже казав, ми працюємо над тим, щоб залучати гроші в культуру, в тому числі до музеїв, і це платні послуги, про які ми говорили, це Закон про меценатство, законопроект про меценатство й інші акти навколо нього, над якими зараз працює міністерство. Це фонд, про який ми говорили вчора. І також власне системна реформа моделі управління закладами культури, над якою міністерство почало роботу.

Й інша річ, я зараз вже буду завершувати, щоб не забирати занадто багато часу, власне паралельно ми розуміємо, що потрібно продовжувати роботу з суспільством. Не можна просто ховати голову, потрібно показувати

це суспільству. Вчора пан Микола згадував про роботу з дітьми, з молоддю. Тут, справді, ми от буквально на цьому тижні маємо спільну роботу з Міністерством ветеранів і Міністерством освіти, щоб спочатку на прикладі київських музеїв, але зробити таку програму в рамках якихось освітніх курсів, наприклад, "Захист України", де би діти могли відвідувати Музей історії України у Другій світовій війні, де є виставки, присвячені цій війні також, інші музеї в Київській області, які мають певні експозиції з цього приводу, Національне військове меморіальне кладовище, можливо, якісь фільми про війну, які також можна показувати. Власне ми зараз працюємо з колегами з інших міністерств, щоб напрацювати ці речі і це частина якогось більшого, ширшого завдання, яке перед нами стоїть, бо ми розуміємо також, що є нові культурні символи, які внаслідок війни з'являються. Це, наприклад, стели на в'їзді в області, які зараз мають важливе символічне значення. І ми розуміємо, що наше завдання як держави – це помітити це і надати цьому теж державного значення. Треба розуміти, яким чином. І ми власне працюємо над тим, щоб цю нову спадщину останніх років, яка твориться сьогодні, теж ми не втрачали і потім мусили зберігати, а відразу розуміли, що вона важлива, значима і відразу вона ставала цією живою, чимось живим, що ми не мусимо забути, а потім відроджувати, а відразу будемо цінувати.

Дякую.

ПОТУРАЄВ М.Р. Дякую, пане Іване.

Зараз прошу передати мікрофон Тарасу Степановичу Возняку – генеральному директору Львівської національної галереї мистецтв імені Бориса Возницького. Будь ласка, пане Тарасе.

ВОЗНЯК Т.С. Ну я буду говорити можливо трішечки з перспективи не міністерства, а з перспективи маленької жабки, яка сидить в траві. *(Сміх у залі)* Ми тут 4 маленькі жабки і один жаб.

Насправді ми реально пережили одну хвилю і далі переживаємо, це вже в процесі, але була одна хвиля, коли починалась війна, коли ми всі ці процеси переживали, і переживали відсутність, по-перше, міністерства, по-друге, ні юридичного забезпечення, підзаконні акти, ну і решта, решта, решта, решта. Це ніби так звучить трошечки трагічно, але, чесно кажучи, ті колеги, які сидять тут зараз з цього боку стола, достойно і гідно з допомогою того самого міністерства, яке було, інших служб, інших служб, скажемо так делікатно, не розгортаючи, але буду по пунктах. Перше, ... чи надзвичайна ситуація завжди приходить раптово. Раптово, справді, з однієї сторони. А з другої сторони, ця раптовість дуже часто є нами передбачувана, і ще до 24 лютого, майже за місяць, ну принаймні на нашому рівні, ми вже видали свої розпорядчі документи, які довели частково до колективу, але після того в конверті кожен отримував розпорядження, де було розписано все, починаючи, як запускати дизелі, куди йти, кому йти, хто переходить, де-факто у нас були переведені чоловіки на цілодобову роботу.

Але повертаємося до основ, які висвітлив пан міністр. У нас майже немає законодавчих актів, котрі регулюють таку ситуацію. Це є одне. Але після законодавчих - підзаконні акти, а потім розпорядження, безпосередньо розпорядження на місцях. Пан Роман, там я, ми ці розпорядження зробили партизанським способом, за місяць до того, як розпочалася війна. Але це "партизанка" і, можна сказати, таке свого роду самоуправство.

ГОЛОС ІЗ ЗАЛУ. Самоврядування.

ВОЗНЯК Т.С. Самоврядування. Я колись був (у колишньому своєму житті) офіцером і в принципі я мав такий конверт, який я не розпечатував, але коли наступав певний момент, ти його розкриваєш і ти, оскільки ти людина підзаконна, ти просто виконуєш те, що виконуєш. І, можливо,

міністерства такі от пакети мали би видати тим самим нашим директорам, щоб вони не займалися "партизанкою".

Тепер друге. Це з одної сторони. Але завжди є якісь ситуації, які навіть міністерство не може передбачити. І тому мені здається, що на тому самому вашому, це вже на рівні напевно підзаконних актів потрібно істотно розширити повноваження директорів, особливо директорів національних закладів, котрі відповідають за надзвичайно важливі речі.

Перше. Ну одна із проблем, яка виникла у нас, це мобілізація директорів. Ну без оцього, щоб надуватися, ну я тут два з половиною роки, 24 години, і то не метафора, два з половиною роки прожив, розуміючи, що на чому я лежав, на тому я й лежав. У нас були випадки в Одесі, коли... Звичайно, у нас директорами часто є особи, які не настільки мілітаризовані, як оці три-чотири джентльмени. Тоді жінки, молоді жінки, в яких діти і так далше, вони кинули свої музеї, вони виїхали спочатку в Румунію, після того в Сполучені Штати. Ну і що? Тому статус директорів в ситуації крайньої необхідності має бути якось узаконений і змінений, навіть таких, як я, в старшому вже віці.

Тепер наступне. Розширити повноваження директорів щодо переміщення мистецьких творів по території України. Ну уявіть собі, директори у Мелітополі, де-небудь, і воно случается, і вона жінка і в неї, дай бог, аби один був бусик або щось таке, що вона може зробити? Але якщо вона це зробить, то тоді це буде кримінальне правопорушення і її притягнуть за це. А якщо вона не зробить і залишиться на території разом з цими артефактами, то теж буде кримінальне правопорушення, тому що вона зрадниця і так далше.

ГОЛОС ІЗ ЗАЛУ. За бездіяльність.

ВОЗНЯК Т.С. За бездіяльність або просто як зрадницю. І в тій ситуації як поступати? Ці речі треба врегульовувати.

Наступне. Переміщення за кордон. Переміщення за кордон приймається вже взагалі у випадку національних закладів з дозволу міністерства. Але ж ми пам'ятаємо, яка була ситуація на початку війни, коли міністерство де-факто, і не одне воно, але й інші де-факто не функціонували, бо персонал виїхав в трішечки інші місця. І до кого звертатися? Як звертатися? А треба переміщувати за кордон. Ну, цих питань ніхто не вирішує.

Наступне. Я недаремно тут 2,5 роки спав. А тому що, крім того, я повернувся в молодість і ... з головою міської адміністрації, підпорядкували мені військові підрозділи, які мешкали у цьому палаці, які мешкали в замках по цілій території. І мені приходилося де-факто бути командиром, скажімо так, іронічно я то кажу, але трішечки так, тому що ти забезпечуєш спання, харчування, прання, вибачайте, баню і все таке, бо ти переходиш на військовий де-факто стан. Але це треба передбачати. Добре, що у нас такий голова обласної військової тепер адміністрації, котрий з розумінням поставився, і військовики з розумінням поставилися, але це має увійти в якісь законні рамки і потрібні законодавчі, але краще і підзаконні якісь акти, які це регулюють.

Тому документи на вивезення чи переміщення. Ще одна істотна річ. У нас там 67 тисяч, а у Романа ще більше, артефактів. Але не всі вони є однакової якості. Є, наприклад, кілька сотень цих артефактів, котрі відносяться до першої категорії, другої і третьої. Перша категорія має бути найзахищеніша. І на першу категорію, як на мене, має бути вже готова документація, підписана міністром наперед, у цьому пакеті, який я можу розкрити тоді, коли треба розкрити, з тим, щоб вона перемістилася за кордон. Часу не буде. Часу не буде. Їх не так багато, тих речей, але це так має бути зроблено.

Тепер про внутрішні накази. Ще раз, мав би бути розроблений стандарт внутрішнього наказу, який видає директор історичного, наприклад, музею. Але у нас сталася ситуація, що ми видали швидше, ніж видало міністерство. І після того міністр, котрий, до речі, справився, добре справився попередній міністр, все одно він просив у мене: "Дай мені той свій внутрішній наказ, щоб ми по ньому...". Бо нащо видумувати велосипед? Видали щось свого.

Але при цьому всьому переміщенні є і небезпека. Небезпека полягає в тому, що вивозити артефакти можна не всюди. Чому? Є кілька речей. Ну є така так звана, до речі, ось вона в мене є, Ризька хартія, яку Верховна Рада підписала 23.10.2000 року, про автентичність та історичну реконструкцію культурної спадщини. Але оцей документ передбачає, що для артефакту чи об'єкту фундаментальним питанням є право місця. Я розумію, що, наприклад, Республіка Польща, котра обійняла території, які належали колись до німецьких територій, не зацікавлена в тому, щоб повернути німецькі артефакти назад. А наша ситуація в Мелітополі? Ці артефакти, які є в Мелітополі, мають залишитися на території Мелітополя у ситуації окупації у відповідності з документом, підтриманим Верховною Радою, чи мають бути евакуйовані? Це питання до політиків, не до нас і не до директорів. Ми виконавці. Але ця штука є.

Є друге, є особистісні реституційні претензії як на рівні держав, так і на рівній персоналій. Наприклад, ми мали такий досвід, при вивезенні за кордон так звані нащадки колишніх колекцій, які зберігаються чи у Романа, чи у мене, чи в наших колег, можуть висловити свої юридичні претензії і висловлювали. І ми тоді робили евакуацію, тільки в другий бік. І слава богу, що ми це успішно зробили, але це теж така спецробота, скажемо так.

ГОЛОС ІЗ ЗАЛУ. Де це було?

ВОЗНЯК Т.С. Це було в Польщі і в Литві. Це стосувалося артефактів, які належали до колишнього музею Любомирських.

_____ всередині 90-х років колекцію Родина ... висловила претензії і виставка просто ... Ми виграли всі суди, але на кілька років застрягли, поки ... проходила вся процедура. Ми її повернули. Але ...

_____ . Причому це люди, якщо говорити про Любомирських, це п'ята вода на киселі. Тобто вже прямих нащадків нема, а у Бразилії (у Бразилії!) виявився якийсь хлопчик, 18 років, котрий: а що, пару мільйонів ... Тобто тут дуже обережно. *(Шум у залі)*

Ми завдяки владам Польщі, Литви і України, нашим спецслужбам це ефективно погасили. Але свого часу такий ексцес мала Польща. Польща в 39-му році вивезла свої артефакти до Канади, а після того Канада сказала, що ну ні, ми ж брали у тій міжвоєнній Польщі, а тут, кажуть, не дамо, тому що це інша юридична особа. Там нюанси є. Тому тут треба теж бути дуже-дуже обережними...

КНЯЖИЦЬКИЙ М.Л. Що це значить? Що значить бути обережними? Тобто ...

_____ . Є країни, до яких евакуація може бути безпечнішою, а може бути... Треба дивитися, де діє це право реституції, де не діє це право реституції.

ПОТУРАЄВ М.Р. Це там, де є закони про реституцію. ...

_____ . Це найгірше, так.

_____ . Але в Європейському Союзі вони всі практично ...
(не чути). І Польща мала величезну проблему в ... році Європейський Союз
щодо реституції ...

ПОТУРАЄВ М.Р. Так-так.

ВОЗНЯК Т.С. Але не тільки, не тільки Польща викупувала з огляду на своє реституційне законодавство, яке вони так, ну я би сказав, не до кінця продумано, вступаючи в Європейський Союз, прописали, не обумовивши певні умови, де-факто вони викупувають колекції, наприклад, Чарторийських і так далі, і мова іде, щоб ви розуміли, інколи про сотні мільйонів доларів за одну колекцію. Так що тут на вашому рівні має бути велика мудрість.

Наступне, це депозитарій, я тут почув. Поки війна не почалась, то в нас була така велика мрія в Україні, що побудуємо великий-великий сарай десь під Києвом і там звеземо з усіх музеїв все, що найкраще, і воно буде виглядати так, як отой нещодавно спалений ангар десь тут під Львовом, і там будуть температурні вимоги, і всякі інші, і це буде прекрасно. Насправді, насправді досвід наш показав, що артефакти мають ховатися в різних місцях невеликими партіями. І ще одне, ніхто про це де, що і коли не має знати. ...

Мало того, я вам скажу так, що до мене з Романом в перші дні війни привозили броньовані, приїжджали два типи броньованих ... вже йшли, вже перетинали ту залізну дорогу там, під Києвом, броньовані вагони привозили дещо. І привозили до Нацбанку і до нас ... І ми по ночах втікали від дружин і ми по ночах розвантажували. Ми не знаємо що ... (*Шум у залі*) Це стосується цього.

Тепер ще одне. Насправді наше самоврядування чи самоуправство в цій ситуації, коли ця евакуація не врегульована і в Польщі, і в Литві, і в Латвії, і в Естонії, в нашій частині світу, і в Чехії, і в Словаччині. Ми періодично

збираємось і будемо збиратися. Була величезна нарада головних директорів музеїв центрально-східної чи центральної Європи.

_____ . Була маленька нарада, але величезних директорів.

ВОЗНЯК Т.С. Неважливо. Ну це ... , це Вавель, Вільнюс - основні музеї, Варшава, Львів, Лазенки. Тобто ці основні музеї.

Мало того, ми ці рекомендації, це, що я говорю, тут є ще багато всякого іншого, ми можемо це комусь передати, якщо це цікаво. Але одна з наших ініціатив, і це така пропозиція може для пана міністра, я говорив з попереднім паном міністром, з тим, щоб на рівні хоча б для початку міністрів Литви, Естонії, там Польщі, Чехії, може Італії, бо ми теж до Італії вивозили ці речі, щоб вони зібралися і щоб вони виробили спільну політику, чи вони готові прийняти ці артефакти. Бо ми тут орієнтуємося кудись це вивозити, ну але що, увіткнешся в польський чи словацький кордон, а вони скажуть - ні-ні, до побачення. А кому везете? Та нікому. Везете куди, на вокзал? Чи куди, з ким? Наші директори-партнери, вони готові, але вони теж підневільні люди, так як ми на рівні директорів. Тобто це має бути врегульовано принаймні оперативно, стратегічно на рівні Верховної Ради, безсумнівно, але оперативно на рівні міністерств центральних, а тактично це вже на нашому скромному рівні.

_____ . *(Не чути)*

ПОТУРАЄВ М.Р. Дякую.

КНЯЖИЦЬКИЙ М.Л. Щоб ця думка не пішла. У нас механізм роботи такий: що за результатами наших засідань ми готуємо рекомендації, вони голосуються на комітеті і ми діємо відповідно до цих рекомендацій. Тому

якщо ваші побажання ви зможете сформулювати в письмовій формі для нас, для нашого комітету і для міністерства очевидно, але як вже було сказано попередньо, якщо законодавчі зміни йдуть по лінії уряду, вони мають бути узгоджені в усіх міністерствах. Це навіть довше, ніж коли це ініціатива виходить від депутатів. Тому ми були б дуже вдячні, якби ви підготували спільно чи окремо, як вам зручно, такі побажання чи рекомендації до нас і до міністерства, щоб ми могли врахувати це в нашій роботі і зреалізувати це шляхом внесення певних змін або звернень до уряду в залежності від того, що це буде. А міністерство зі свого боку, використовуючи власні повноваження і механізми, це зробило ... Але щоб ми це все зафіксували.

Дякую.

ВОЗНЯК Т.С. Я думаю, що ми могли би це зробити колективно. Тому що досвіду, здається, у нас, не здається, точно у нас досвіду найбільше. Тому куди везли? Везли ж на захід.

(Загальна дискусія)

ВЕРБИЦЬКИЙ І.І. ... про те, наскільки цю ротацію за кордон, зважаючи на те, що ви власне сказали до цього, яким чином ми маємо працювати так, щоб, з одного боку, її зробити можливою там, де треба щось зробити можливим, а з іншого боку, не відкрити те, що не треба відкривати. Може ми би з вами просто потім поговорили детальніше у вузькому колі і вже на основі того формували якісь рекомендації, які будуть десь фігурувати. Бо в Копенгагені з понеділка по середу міністри культури всієї Європи будуть говорити про наші проблеми. І там можна прийняти якесь рішення, але ж потім, щоб те рішення нам не заважало.

ПОТУРАЄВ М.Р. Власне, Іване, нам же не треба... Це точно потребує вашої закритої наради, це безумовно. Але та історія про броньовані вагони, ну ми ж всі знаємо, да? Значить, вона ж вся була незаконною. І те, де воно зараз перебуває, воно там не має перебувати. І що воно там перебуває, воно там не може бути, там, де воно знаходиться.

Тому в загальних рисах це можуть бути рекомендації, про які каже ... Тому що хоча би загально, щоб ми сказали, що за законом це дозволено, за таких-то умов це дозволено, а далі там вибудується нормативною, яка взагалі ... Це нормальна абсолютно історія: в умовах воєнного стану те-то, те-то дозволено, що регулюється нормативною Кабміну, яка є з обмеженим доступом. Ті самі червоні конверти, про які пан Тарас казав. Бо наразі-то ніякої законодавчої бази немає, не те, що там закритої і відкритої, жодної.

Пане Тарасе, будь ласка, продовжуйте.

ВОЗНЯК Т.С. І останнє, напевно, щоб сильно час не забирати. Дивіться, ще треба готувати ті приміщення, скажемо так, до евакуації. Тобто єдиного ангару робити безсенсовно, але треба робити з тим, що є. І я вам скажу, що ми теж всі не спимо, ми теж не спимо. От, наприклад, зараз ми готуємо ... Слава богу, що у нас є величезна кількість приміщень. Це 4 замки, купа палаців, монастирів, п'яте, десяте – у нас тисячі і тисячі квадратних метрів. Але їх треба ще підготувати. Перше питання – це є питання охорони, але теж є друге питання – оборони. Тому що в ситуації непевності, і на початку війни ми не тільки охороняли, ми готувалися до збройної конкретної оборони, і не тільки на рівні цих військових підрозділів, які тут були. Також у нас, теж секрет скажу на особистісному рівні, тобто зі зброєю ... Але ці приміщення треба, і температурні, вологісні, щоб грибка там не було, щоб п'яте, десяте – все це. І от ми, наприклад, ось маємо документи з планами по кожному з об'єктів. Ну це такий грант, який ми хочемо подавати до Японського фонду, не розраховуючи, по суті, на

державу. Бо ми розуміємо, що держава і так має чим займатись, крім грибка і температури. Але ці місця треба готувати вже наперед. І міністерство має мати перелік, каталог цих місць – то-то-то, і казати так, що з Житомира, ну не дай бог, хай бог милує, чи звідкись там, їдуть туди, звідти їдуть туди. Ну це має бути розписано відразу.

ПОТУРАЄВ М.Р. Ми всі знаємо, скільки зараз вже пролітає там і скільки він буде пролітати найближчим часом. Так що це питання, на жаль, я теж можу постукати, але ми розуміємо, що це просто те, що ...

ВЕРБИЦЬКИЙ І.І. Я погоджуюсь з тим, що нам треба в законопроекті, в законі передбачити можливість евакуації за кордон і після цього розробити детальні правила, як це буде відбуватися. У нас є законопроект, опрацюємо разом.

Проте, чи зберігаються ... у національній галереї, якісь перевезені твори, чи не зберігаються? Це інформація, яку ми не знаємо і не можемо знати. І, звісно, я не можу ні підтвердити, ні спростувати, чи є в міністерства інформація про те, скільки, в якому музеї і в якій області є вільних площ і куди що може їхати. І ми, звісно, не можемо про таке говорити зараз, коли нас знімають камери.

ПОТУРАЄВ М.Р. Так-так, ми ж це не для загального, в сенсі, ми ж проводили закрите засідання комітету з цього приводу з обмеженим доступом і навіть там в закритому режимі ми не все говорили, про що власне там ми знаємо, ми не обмінювались навіть там інформацією цією.

Так, значить, з вашого дозволу, у мене за розкладом і Ігор Тимець, і Роман Чмелик. Хто почне? Пан Ігор, будь ласка.

_____. Може я доповню?

ПОТУРАЄВ М.Р. Так може тоді пан ...

_____ . Я ближче до того, що говорив пан Тарас. Я би почав з того, що теж хочу доповнити, тому що ми з паном Тарасом як ті двоє євреїв. Ми можемо сидіти і мовчати не через те, що не маємо, що сказати один другому, а через те, що знає пан Тарас, те знаю і я, а що знаю я, те знає і пан Тарас. Так? Але очевидно в сьогоднішньому виступі він щось упустив, а щось просто ...

Ідеться про те, що з першою хвилиною ми собі дали раду. А як воно перевозилось, то інша справа: вагонами – не вагонами, машинами – не машинами. Але ми це зараз не обговорюємо, тим паче перед камерою. Але ми собі з першою хвилиною дали раду.

... також з запакуванням, ящики ... Часом своїми ресурсами. ...

Будемо вважати на сьогодні, що цей етап є перейдений і його потрібно тільки завести в нормативну базу, так, оцей досвід. І ми можемо ним ділитися і з іншими країнами.

Наступний етап – вивезення далі. Тобто перший етап – переміщення від фронту, а наступний – вивезення далі. На тій нараді, яка була у Вільнюсі, у Палаці Великих Князів Литовських, про яку згадував пан Тарас, також говорилося, що, наприклад, Литва вже має конкретні домовленості, великі інституції Литви з конкретними ... Але це є країна Західної Європи, це не є сусіди. Тобто не завжди при вивезенні нам потрібно орієнтуватися на найближчих сусідів з тих причини, про які згадував пан Тарас. Тому що переважно між сусідами є оці найгостріші проблеми реституції і трактування спадщини: тут спільна є чи яка? Щоб не входити в ці ситуації. Але і чим західніше, тим безпечніше, наразі вважаємо так.

ПОТУРАЄВ М.Р. *(Не чути)*

_____ . Щодо побудови сховищ. Очевидно можуть вам приводити приклад, що в Польщі будують одне велике сховище на лівому березі Вісли, подалі, але недалеко від Вісли. Бо ніби вважається за ... про які ми всі читали, що до Вісли можуть дійти, а за Віслу не перейдуть. Так? То вони на лівому березі Вісли одне велике сховище будують. Це рішення виключно політичне. Я би закликав не прислухатися до цього. А те, що пан Тарас говорив. Наші колеги, це є директори музеїв, найбільших музеїв Польщі, однозначно негативно це сприймають, тому що це є готовий тортик для когось. Ми не готуємо страви для загарбників, не готуємо страви для загарбників.

Наступне. Важливе питання, дуже важливе, про яке ще пан Тарас не згадав. Хто це буде робити – евакуацію? Ми всі маємо ... Скільки ... є у мене, скільки у пана Тараса, ми про це не говоримо. Але це потрібно, перепошую, тільки для одного мого музею чи-то пана Тараса десятки вантажівок. Де ці вантажівки взяти? Не машини-бусики, які маю я чи пан Тарас, це вантажівки, перше. Друге, хто це буде вантажити? У мене є зараз станом на сьогодні з десяток людей, які мають бронь, бо всі решта завтра можуть у війську опинитися, так? Колектив там має 200 працівників, ну, ми один з найбільших музеїв, скажімо так, в Україні, але бронь мають стільки, скільки мають. Хто буде це вантажити? І кожен має свої якісь проблеми зі здоров'ям, і переважно це жіночі колективи.

До чого я це веду? От до чого я це веду? Приклад наших колег: на Вавелі постійно проходять навчання. Наш колега Анджей Бетлей - професор, директор Вавелю - постійно розповідає: заїжджають фури з військовими і вони на порожніх скринях відпрацьовують оці моменти. Розумієте? Але ще перед тим підрозділ у війську повинен бути, який за це відповідає.

_____ . Спеціалізовані частини ...

_____ . Перепрошую. Під Вроцлавом, те, що я знаю з інших наших, від партнерів з Вроцлава знаю, що під Вроцлавом створене таке своєрідне місце, де от проходять навчання військові, які повинні відповідати за ці всі речі, за евакуацію. Так? Щось таке, як в системі військ НАТО є підрозділ.

ПОТУРАЄВ М.Р. Є. Ми знаємо.

_____ . Це знаєте. От оце є важливо. І це на законодавчому рівні, я не знаю, наскільки воно пройдено, наскільки воно прописано, чи це вже проблема тільки реалізації.

ПОТУРАЄВ М.Р. Воно не завершене. Це тільки розпочато. В Генштабі створили цю групу, вона більше, ну я не скажу, що вона формальна, там нормальні люди, їх всього 5 людей. Вони пишуть рекомендації на штаби бригад і вони самі розуміють, що коли рекомендація приходить з Генштабу в штаб бригади, то бригада ж як до цього відноситься? "О, нам придумали додаткову роботу. Дякуємо, дуже дякуємо". Тому, так, певні речі в зародку існують, але це треба доводити до розуму.

Бо знову-таки, дивіться, ми в цьому сенсі на одній хвили, тому що ми, наприклад, знаємо, хто завантажував ті вагони, які ви розвантажували, і як це робилося. Ну отак, на пальцях. На пальцях, так. Тобто знаємо, які конкретно підрозділи завантажували, які охороняли в дорозі. І цього всього з точки зору законодавства не могло відбуватися, тому що ні в кого не було жодного мандату це робити. А те, що це було зроблено, це просто українська самоорганізація і власна відповідальність. От і все.

Так, ми розуміємо, ясно ж. Я думаю, що і Іван тут вже має щось додати, я бачу. Так?

_____ . Я вже довго не буду говорити, я тільки хотів окремі елементи проілюструвати, щось додам, можливо для прикладу, але зацентувати увагу хотів власне на тих силових структурах, які би мали забезпечити, по-перше, вивезення, супровід. Тут і поліція повинна бути задіяна.

ПОТУРАЄВ М.Р. Дивіться, ми мали декілька ітерацій, розмов з міністерством. На якійсь ітерації ми запитали, давайте ми, ну тобто оці ... ми знали, ми знаємо, що їх треба передбачити. Де передбачити? Знову-таки, я от бачу, що в пана Івана значно більш проактивна позиція, ніж була раніше в міністерстві. То ми запитували, що може вам дати імперативку якусь, ну якісь повноваження, значить, ваші імперативні і зобов'язуючі для місцевої влади і так далі. Для кого ще? Для кого? Для Нацполу, для армії, для Нацгвардії? Для кого? Давайте це вирішимо. Воно було трошки пасивним. Я бачу, що зараз у пана Івана інша позиція і я це вітаю, тому що у нас спільне бачення. Ми це все так само, як і ви чудово розуміємо. Тому давайте це рушати з місця і дійсно прописувати в тих самих деталях ... але це точно треба робити.

Іване.

ВЕРБИЦЬКИЙ І.І. Я хочу сказати, що мені здається, що тут треба йти крок за кроком. Ми не можемо зараз точно прописати кожну деталь того, як цей механізм має відбуватись, бо імовірно він не почне так відбуватись, якщо ми від ідеального світу будемо виходити і пропишемо зараз, як ті підрозділи мають і де існувати. Ми ідемо крок за кроком. Зараз цей підрозділ з п'яти людей в Збройних Силах. Міністерство цим займається ... У Польщі – 40. Ну і зрозуміло, що ми не можемо, стільки, скільки зараз до 40-а, ми не дійдемо ... Це має бути якийсь процес, як ми маємо туди дійти. І давайте

просто рухатися за цим процесом разом. Бо мені здається, що ми ... цю ситуацію одночасно. Зрозуміло, що ці 5 людей в цьому підрозділі при Генштабі, вони зараз їздять там, де вже обстрілюють, там, де небезпечно бути цивільним, от вони там евакуюють. Зі Львова вони зараз не будуть евакуювати. Пробачте. Коли їх буде більше, тоді дійдуть до вас.

ПОТУРАЄВ М.Р. Ну тут же мова не про це. Тут мова про те, що конкретно в цій ситуації з тими славнозвісними вагонами, як воно вирішувалось в останні години, хто завантажував конкретно, навіть не буду казати – хто, і хто супроводжував потяг у дорозі, це ж все було на пальцях, ну в сенсі: "Так, хто тут у нас є взагалі?" Тим більше, коли це було. Ну це ж була там критична ситуація. "Так, хто у нас є? Хто це може завантажити? Ага, добре. Хто поїде з цими вагонами?" Але воно так не може бути. Тут же справа не в тому, що це Львів, де зараз є час спокійно посидіти, це все обговорити, а там, не дай бог, з Дніпра доведеться в авральному порядку щось витаскувати, я навіть знаю звідки, я навіть знаю що. І дивись, і я проти, щоб ми витягували з того самого Дніпра в останню хвилину, не розуміючи, хто завантажить, хто буде охороняти, поки воно буде їхати сюди.

У Жені було запитання.

КРАВЧУК Є.М. У нас це вже в дискусію перетворюється, тому якась думка виникає - будемо зразу узгоджувати. Що стосується вивезення за кордон. Мені здається, треба одразу обмежуватися творами українських авторів, там, де немає взагалі питань, принаймні там, де не буде питань по походженню, країнах інших. І загалом я вам хочу сказати, що це буде політичне питання - про евакуацію за кордон. Воно є, цей ... ще після Другої світової війни. Ну є і негативні приклади у багатьох країнах, ви перші про це знаєте, тому це не так просто, як написати одну строчку в закон, як воно здається, зразу будуть, це дискусійне питання. Це дискусійне питання.

Більше того, ви абсолютно праві у випадку Литви, ми були під час візиту комітету в музеї, ні, це було навіть там, де реставрація відбувається, і вони, міністерство каже: ми плануємо нашу евакуацію, а що робити з вашою?

По евакуації, мені здається, і добре, що є ініціатива, треба повертатися до ідеї рішення РНБО. Це має бути винесено на вищий рівень, бо Міністерство культури МВС не буде вказувати. А коли це буде рішення РНБО, тоді, повірте, і військові адміністрації забігають швидше, і військові, і Генштаб будуть знати, що робити на тих територіях, де дійсно дуже близько бойові дії.

І, до речі, цей підрозділ з п'яти людей, бо я з ними часто, з керівником зустрічалася, він ще є і представником Blue Shield - це міжнародний комітет цього "Синього щита", дуже недосліджена тема. Можемо її торкнутися, але теж є там якийсь досвід.

Я думаю, що треба ще з Укрзалізницею в цьому процесі мати координацію. Знову ж таки, якби було рішення РНБО, це було би набагато простіше, по переміщенню, і частково це би було і вирішене питання по тому, хто завантажує. Ну є в Укрзалізниці працівники.

ПОТУРАЄВ М.Р. *(Не чути)*

КРАВЧУК Є.М. Воно виходить на рішення РНБО.

_____. Ви знаєте, як це було.

КРАВЧУК Є.М. У нас, бачите, вже пані міністерка не просто пані міністерка, а віцепрем'єр, вона, я думаю, може ініціювати, можливо, щоб Прем'єр-міністр на Ставці про це сказала, це треба виносити на вищий координаційний рівень.

І насамкінець у мене питання з приводу будівництва на Хортиці. Для чого воно зараз при дуже невеликих фінансових можливостях? До Запоріжжя не те, що КАБи долітають, туди, я не знаю, FPV уже...

ПОТУРАЄВ М.Р. *(Не чути)*

КРАВЧУК Є.М. Долітає все! Оце якраз, це мітка просто – жми сюди.

_____. Про Хортицю ... *(Не чути)*

_____. Прошу врахувати, що це за рахунок ...

_____. Так. Згадали, хто має брати, кого РНБО мало би включити в той процес евакуації. Хочу просто звернути просто ще на одну річ увагу. Ризикованою є не тільки загрузка. У Херсоні загрузали і через кілька годин прилетіло туди. Ну ви ж це бачили.

ПОТУРАЄВ М.Р. Так.

_____. Ми ще на самому початку війни боролися з такими речами, називається "мітка": їде ящик, а в ньому малесенький гудзичок такий. І цей гудзичок відслідковує трек. Ще тоді не було "шахедів". І коли та мітка доїхала до Вінниці чи там до Тернополя, то для "шахеда" це просто наводка. Тобто ці мітки вилучати навіть спецслужби, без спеціальних служб транспортування неможливе.

(Загальна дискусія)

ПОТУРАЄВ М.Р. Колеги, ми вийшли за всі можливі таймлайни.

Пане Іване, коментар. І далі дуже коротко, колеги, хто ще не говорив. Тільки саме головне, будь ласка, саме-саме головне.

ВЕРБИЦЬКИЙ І.І. Так, я дуже радий, що у нас у всіх є спільне бачення, що це треба унормувати на рівні закону, на рівні постанови уряду, на рівні РНБО.

Я думаю, що ми зможемо скординуватися, щоб це зробити у правильній послідовності, щоб ми це рішення належно підготували і розібралися з укриттям, яке обласна адміністрація хоче будувати на Хортиці.

ПОТУРАЄВ М.Р. Пане Романе, зараз пан Ігор, його черга, от точно.

Чи тоді давайте саме головне, що ви хотіли сказати, і все тоді.

ЧМЕЛИК Р.П. Я перепрошую. Якщо я сказав добрий день, то я хочу сказати дякую.

(Сміх у залі)

ЧМЕЛИК Р.П. Дякую за те, що ви сьогодні приїхали до Львова, маєте виїзне засідання і що нас зібрали за одним столом. Я думаю, що воно буде продуктивним.

ПОТУРАЄВ М.Р. Очевидно, що нам треба продовжувати цю розмову, бо у нас не просто якесь протокольне засідання, у нас пішов такий обмін вже практичними думками, що очевидно, що треба збиратись далі і рухатись далі, ну вже розуміємо як.

_____ рішення.

ПОТУРАЄВ М.Р. Ну так звичайно. Ми від колег отримуємо пропозиції, будемо голосувати рішення та рекомендації і вже будемо рухатись далі.

Пане Ігорю, будь ласка.

ТИМЕЦЬ І.В. Дякую.

Добрий день. Дивіться, ще напередодні, десь за місяць до війни, наші колеги збиралися ... і нам казали, щоб ми не заважали працювати. Зараз ми наздоганяємо останній вагон. Це факт. На початку війни ми теж звертались з пропозицією, що нам треба ... експонати ... Перша, друга і третя група. Перша і друга група – це знову-таки ... перша група ... з приводу бомбосховищ. В кожній області по декілька ... бомбосховищ. Це єдиний варіант уникнути уражень. Бо, звичайно, що те, що ми сьогодні перемістили ... наші музеї, в наші підвальні приміщення чи в інші приміщення, а ракета пробиває 5 поверхів, то, перепрошую, ... Це ми тільки від осколків можемо захистити і не більше. Це перше питання.

Друге питання. Те, що ви піднімали, ми говоримо сьогодні про евакуацію з певних зон ризику. І як сказав пан Тарас, дай бог, щоб цих зон ризику не збільшувалося. Нам треба готувати вже додаткові приміщення для евакуації. Сьогодні, наскільки я знаю, те, що є офіційно в пресі відносно тих кілометрів квадратних, то треба приміщення для евакуації. ... міністерство. І ми розуміємо, що ... для того, щоб забезпечити ... Тобто нам треба готувати додаткові приміщення на заході України і готувати їх ... щоб ми могли вивезти ці речі. Це не тільки музеї, бо музеї це те саме накопичення, про яке ми говоримо. Тобто ми сьогодні переміщаємо в музеї ... ми переміщаємо в інші музеї. От власне це і є накопичення. ... Це мають бути різні місця, інші місця, не тільки музеї. І тому дипозитарій – це окреме питання, воно лишається відкритим, воно лишається актуальним.

Друге питання, яке ми вже теж обговорювали з паном Іваном, з міністерством, це те, що сьогодні для покращення ... евакуації дозволити музеям брати участь в евакуації своїх колег. Якщо сьогодні я пошлю своїх працівників в зону ризику, не дай боже, щось станеться, це кримінальна

справа. Директор дістає кримінальну справу. Тобто сьогодні питається: чого твій музей чи твій бус робив в Сумах чи ще десь? Ми поспілкувалися з паном Іваном, що сьогодні треба робити хаби, перевалочну базу, в 50-100-кілометровій зоні в національних музеях, в інших закладах, які є під охороною, робити хаби і робити подвійні перевозки – перезагруження. На жаль, області цього не хочуть чути, але це єдиний варіант використати максимально час. Так, звичайно, є великі музеї, які потребують фуру, але є сьогодні десятки, а то і сотні музеїв середнього типу. І хочу сказати, що ... з Сумщини, ми декілька таких музеїв вивезли, везли бусами, тому що там не було потреби гнати фуру і розвертати цю фуру. Так, хлопці були під загрозою обстрілу і все решта, але ми це вже зробили, ми це робимо і будемо продовжувати робити. Ми в Німеччині купили бус спеціально для евакуації наших музейних цінностей від наших колег зі сходу. І, так, де потрібна фура – там фура, де потрібні буси – там буси. Але якщо це підключиться 10, 20, 100, 300 музеїв України з бусами, то питання тут теж, напевно, буде ... другорядне.

І ще одне питання, яка була стратегічна помилка на початку війни, коли ми розмовляли, що евакуація буде здійснюватися фірмами-перевізниками з тої області, яка в зоні ризику. Перепрошую, давайте говорити чесно, що якщо настає ризик, то водій, який має їхати, робити перевозку, він кидає все, бере свою сім'ю, він мав на увазі цей контракт. Тобто, перепрошую, евакуаційні бригади, евакуаційні фірми мають бути в безпечних зонах і не думати за свою сім'ю, чи евакуювати людей, чи евакуювати власну сім'ю. ... І тому я думаю, що ці евакуаційні фірми, ці евакуаційні бригади мають бути в безпечному ... захід України. Дякую. Якщо так, коротко.

І друге питання, це теж загроза, сьогодні на захід України завезли 95 процентів музейних ... Перепрошую, музейних ... , які є упаковані в ящики, ... подивилися, що в цих ящиках є, тому що працівники не під'їхали. І яка різниця, від чого загине наша збірка - чи від КАБу там на сході, чи від

неналежних умов тут на заході. реставраційні центри, тому що нам треба сьогодні додаткових реставраторів, нам треба додаткових сьогодні фахівців, які зможуть...

_____ . Ми знаємо.

ТИМЕЦЬ І.В. давайте ми вже далі про місцеві органи влади, що вони зобов'язані прийняти, забезпечити умови збереження, знайти кошти, знайти охорону, оплатити це, цей музей, інші органи влади, знайти таке фінансування, якого немає ні в кого. Тобто ми так повинні розглядати, щоб установи, які отримали додаткове фінансування на збереження, охорону, на той температурний режим і режим вологості, на підготовку тих приміщень.

Дякую за увагу.

ПОТУРАЄВ М.Р. Дякую.

Так, пане Богдане, буквально, вибачте, вже часу зовсім мало.

ТИХОЛОЗ Б.С. Шановний пане голову, шановні члени комітету, шановний пане заступнику міністра, пані представниця ЮНЕСКО! Оскільки вже багатьох проблем торкнулися, я зосереджуся на трьох ключових словах: люди, цифри і політики.

Коли ми говоримо сьогодні про необхідність збереження музейного фонду, ми передусім говоримо про артефакти, про предмети. І вони справді є нашими скарбами і скарбами світового значення. Але ці скарби неможливо зберегти і забезпечити їхнє збереження, якщо ми не збережемо кадровий потенціал музеїв. І я думаю, що колеги-керівники не дадуть збрехати, ми переживаємо дуже велику кризу через загальні процеси, пов'язані із воєнною ситуацією, але також через те, що наша галузь відверто упосліджена і музейні працівники це люди, які зазвичай працюють за мінімальну

зарплатню в холодних приміщеннях, іноді не пристосованих. І коли середня зарплатня касира супермаркету в 3-4 рази більша ніж зарплатня старшого наукового співробітника національного музею, це є ситуація, де дуже тяжко витримати. Вибачте, це окреме питання, тому я про нього не буду довше, але якщо ми його не вирішимо, то ми будемо працювати в порожніх музеях, де директор буде бігати з приміщення до приміщення і думати не тільки ким вантажити, а ким охороняти, ким зберігати і ким досліджувати. Тому питання статусу суспільно-економічного музейного працівника неймовірно важливе.

Далі. Коли ми говоримо про безпеку предметів, ми повинні також пам'ятати, що питання безпеки - це питання безпеки працівників музею і відвідувачів музею. Дуже багато музеїв працюють, вони відкриті для відвідувачів, укриття в музеях - зазвичай це найпростіші укриття, не розраховані на великі потоки. Це ключове стратегічне питання. Ми знаємо, хто є фокусною аудиторією: діти, підлітки, студентська молодь. І ми розуміємо, що не дай боже єдиного такого випадку і ми будемо мати страшну трагедію на власному сумлінні. Тому питання безпеки і команди музею, і відвідувачів також принципове.

Далі. Цифри. Сьогодні багато говоримо про простори, я не буду повторюватись. Без сумніву, потрібні хаби, потрібні фондобомбосховища, як їх називають ... , потрібні приміщення не просто адаптовані, а відверто спеціально сконструйовані, з незалежними системами вентиляції, примусової вентиляції ... *(не чути)*

КОВАЛЬ О.А. Я дуже дякую пану Потураєву за те, що він закликав говорити щиро, відверто і не приховуючи.

_____ . І це дуже добре.

КОВАЛЬ О.А. Отож, що є найважливіше? Що відчувають всі? Це брак грошей на ринку. Це ми всі знаємо, розуміємо, що це викликано зовнішніми обставинами, що книжки ніколи не були пріоритетом споживчим для українців, а тепер вони ще й відкотилися далеко назад. І як вплинути законодавчо, ну тут держава, звісно, досить добре допомагає, тому що є і «Книга для наших вісімнадцятирічних дітей», була «Підтримка, Зимова «Підтримка, з якої частина грошей виділялася на книжки, частину «Підтримки для ВПО можна теж використовувати на книжки, і Пакунок школяра так само - і це все дає хоч трохи грошей. Ну сумарно приблизно в цьому році це 200, може 250 мільйонів гривень витратили на книжки завдяки цим всім підтримкам.

І я зразу буду пропозицію говорити. Але у нас недовикористання коштів по «Книзі для вісімнадцятирічних і ми пропонуємо внести зміни до закону, які дозволять відкрити «Підтримку для батьків новонароджених. І тоді без збільшення фінансування, без збільшення бюджету ми зразу отримаємо ще нову категорію покупців і всі ці кошти, які на «Книгу виділені в межах року, вони будуть використані. Це є такий прогноз у нас.

Далі, чому ... на ринку недостатні? Немає вільного доступу до книжок для більшості українців. Під вільним доступом ми всі розуміємо, це зафіксовано в Стратегії розвитку читання, яку уряд прийняв у 23-му році, вона буде діяти до 32-го, це є наявність книжок в бібліотеках. Бібліотеки не поповнюються, з 22-го року майже взагалі не поповнюються, принаймні Український інститут книги не має ні копійки від 22-го року для того, щоб закуповувати книжки.

... *(не чути)* Це значить, що нам треба буде сто років для того, щоб їх повністю замінити. Але давайте почнемо з п'ятисот. Я не знаю, які чудеса треба сотворити і як можна переконати, щоб ці 500 мільйонів були виділені, але ми зобов'язані зробити цей перший крок і книжки в бібліотеки відправити.

І нарешті книгарні. Книгарні, які відкриваються і закриваються. Відкриваються і закриваються, тому що не витримують ... Тому у нас є теж заборона на субсидії для книгарень до закінчення воєнного стану, і це би вдалося змінити і почати підтримувати книгарні. Дозвольте я теж відверто скажу про моє ставлення до субсидій. Це дуже правильно, але тільки якщо це не стосується книгарень у великих містах. Нам треба підтримувати насамперед книгарні в містах, які менше 150 тисяч населення, і таким чином дати стимул інвесторам книгарні в цих малих містах відкривати. Київ, Львів, там, я не знаю, ще пара міст – вони вже, мені здається, майже вичерпали свій потенціал по книгарнях, вже навряд чи треба.

Ну, от це те, що я мала сказати, це те, що стосується нашого внутрішнього ринку. Бо, як ви розумієте, ще є популяризація української книги за кордоном, яка теж має якимось розвиватися, але це напевно була би окрема тема, бо тут всього досягнути неможливо.

Оце те для початку, може я потім ще щось доповню.

Вибачте. Друкарні. Друкарні перевантажені замовленнями. Хоча, звісно, кількість виданих книжок в Україні в минулому році, це було менше ніж 0,3 книжки на душу населення. Це дуже і дуже низький показник. В середньому в Європі він 2,5-3 книжки на душу населення. І тут, значить, низький попит, відсутність хорошої мережі розповсюдження і ще й додаються друкарні, які перевантажені дуже сильно, тому що частково вони припинили свою роботу, ще там щось, і таке.

Все наразі.

КНЯЖИЦЬКИЙ М.Л. У мене до вас питання таке, пані Олександра, і до всіх. Чи думав хтось, чи були якісь пропозиції і як вони реалізуються, пов'язані з тими процесами, які запустила війна? Бо війна запустила декілька процесів.

По-перше, у нас утворилося багато людей на фронті, мільйон у Збройних Силах України. Вони теж можуть хотіти читати і хочуть. Я сину книжки посилаю, а коли він приїжджає у відпустку, він бере з дому книжки, хоч одну-дві там. Немає багато часу, але ця потреба є.

Друге. Це книжки для українців, які знаходяться за кордоном. Люди створюють бібліотеки там, привозять і просять передавати, є осередки. Чи працюємо ми в якийсь спосіб? А, між іншим, це не лише книжки, це і літературні вечори, зустрічі з письменниками, які треба робити централізовано. Якщо ми хочемо, щоб ці люди повернулися, то очевидно ми повинні не розривати їхній зв'язок з батьківщиною. І це має бути система і частина державної політики. Чи були такі пропозиції від інституту до інституту, чи може в міністерстві щось ви про таке чули? Тому що ми критикуємо дуже часто Міністерство освіти, яке тільки зараз почало ці недільні школи акредитовувати, їм допомагати, надавши відповідну назву. І є велика проблема з цим. Але бібліотеки і книжки це те, через що найпростіше нам цих людей, принаймні прив'язувати, якусь частину з них, і зустрічі з письменниками для України. Це тобто фронт і демографія.

Дякую.

КОВАЛЬ О.А. І ми зараз говоримо про гроші і нормативку. Правильно?

КНЯЖИЦЬКИЙ М.Л. Ні, ми зараз говоримо про ідеї, які існують.

КОВАЛЬ О.А. Це чудові ідеї, вони в повітрі. І, звичайно, ми...

КНЯЖИЦЬКИЙ М.Л. Ні, вони мають бути не в повітрі. Вони мають бути у вигляді письмових пропозицій від вас до міністерства. Якщо потрібно, зміна законодавчої бази, то ми можемо цю законодавчу базу змінити, а може вона не потрібна. От формувався бюджет міністерства. І я виступав з

трибуни, говорив про це, що ми формуємо бюджет не виходячи з грошей, гроші відображають те, що ми хочемо. Виходячи з того, що ми хочемо, у нас армія і демографія, очевидно, вона з народжуваністю і з молоддю теж пов'язана, але з тими, хто виїхав, це питання номер один. І відповідно всі галузі, все, що ми робимо в країні, має бути на це заточено. І відповідно книги і ті, хто їх пишуть, теж мають бути в це інтегровані. І на цьому, вибачте, заробити завдяки державі і підтримати людей. Чому ні? Я без претензій кажу, я просто кажу, що ми маємо почати про це думати і самі ініціювати.

КОВАЛЬ О.А. Давайте почнемо про це думати разом. Ми 7 листопада проводимо в Києві велику зустріч з видавцями. І там першим по рейтингу стоїть питання, ми провели опитування видавців, які теми вони б хотіли обговорити, і питання взаємодії зі Збройними Силами України, питання стоїть так: що ми можемо зробити для ЗСУ і для перемоги спільно видавці з інститутом? Я запрошую вас, приходьте на цю нашу зустріч, там ми почуємо і вирішимо, що ми можемо зробити для ЗСУ.

Звісно, чудова пропозиція – приклад американської армії і бібліотечки для американських воїнів часів Другої світової війни. Всі про це знають, всі про це читали. Величезні накладки, величезні гроші. Можна це повторити? Давайте про це поговоримо.

Українці за кордоном. У нас є проєкт першої леді Книжкові полицки ... далі все те саме. Хочете сміятися зараз щодо того, як з книжками за кордоном? Ще до війни, коли ми видали повне зібрання творів Лесі Українки в 14-и томах, це було чудове видання, у мене виникла якась божевільна ідея, щоб ці книжки були в кожному нашому посольстві просто тому, що вони дуже репрезентативні, вони мусять там бути. Ні. Нам не вдалося, це неможливо по всіх процедурах. Ледь ми вмовили Міністерство закордонних справ, щоб взяли 50 комплектів. Але я не знаю, чи вони дісталися до

посольств. Вибачте, що я це говорю, може це теж треба було приховувати. Але коли ми говоримо "українці за кордоном", то у мене зразу ця картина.

І знову ж таки, я перепрошую, Український інститут книги організовує стенди на шести великих міжнародних ярмарках і ще бере участь в організації ще чотирьох або п'яти стендів на тих, які для нас поки що не такі пріоритетні або ж, скажімо так, в тих, на які не вистачає коштів в нашому бюджеті. Працювати з громадами можна і треба, але у нас просто не вистачає рук, щоб це робити в інституті, якщо йдеться про інститут. Як придумати ще якусь посередницьку ланку, щоб зробила це так красиво, як ви пропонуєте? Я це підтримую, що добре би мати вечори зустрічей з українськими відомими письменниками і авторами в багатьох країнах. Але організація таких турів – це є просто величезна менеджерська робота. Пан Княжицький сказав, що про гроші не говорити, головне, щоб ідея була хороша. То от навіть на рівні ідеї це дуже непросто менеджерувати. Ми пробували це робити за підтримки Гете-Інституту, і фінансування було, і все робити за підтримки Гете-Інституту, то в 24-му році в Німеччині з 70 запланованих подій вдалося провести лише 30.

КНЯЖИЦЬКИЙ М.Л. Ні, пані Олександра, дивіться, я ж вас підтримую і розумію, що вас будуть підтримувати тоді, коли ви будете робити знакові і значні речі. І нам буде простіше це відстоювати. Якщо навіть ПЕН-центр возить письменників чи на фронт, чи на звільнені якісь території, чи в бібліотеки привозить книжки як громадська організація, от я багатьох людей, хто тут, за цим столом і навколо, видавців знаю і шаную, і поважаю, у них є мільйон ідей, як допомогти собі, вони будуть корисними, тому що кожен хоче допомогти фронту і допомогти біженцям. Держава має дати поштовх і підтримати. Давайте придумаємо разом з міністерством, в який спосіб ми маємо це зробити.

КОВАЛЬ О.А. Давайте почнемо з грошей на бібліотеки.

КНЯЖИЦЬКИЙ М.Л. Почекайте, ще раз...

КОВАЛЬ О.А. І поки вони будуть виділятися, я придумаю мільйон ідей.

(Загальна дискусія)

_____ . Вітаю, товариство! Все, що говорить пана Олександра мені дуже резонує. І насправді всі ці роки у нас одна і та сама розмова: про те, що у нас недофінансовані, критично недофінансовані саме бібліотеки. Але це йдеться не тільки про фінансування, це йдеться, мені здається, що і про людське, і ставлення держави в тому числі до бібліотек як до всієї структури. Вони роблять часто абсолютно титанічну не оцінену працю за крихітні дуже кошти. І ми часто просто в ситуації, коли вони ходять з простягнутою рукою до видавців і просто кажуть: "Дайте нам, у нас просто немає". І витягують свої власні кошти для того, щоб в бібліотеку приходили люди. Це насправді дивна ситуація ... Давайте хоч один раз нормально зафінансуємо бібліотеки. Тому що це стабілізація ринку, це підтримка всіх видавців. Тому що якщо справедливо розподілені кошти для бібліотек і вони йдуть власне на закупівлю книжок, то ми маємо якусь хоча б подушку безпеки в цей складний час. Ми можемо тоді виділяти гроші на фронт, ми можемо виділяти гроші...

До речі, велика частина коштів і підтримки йшла видавцям, коли в перші роки волонтери закупували книжки для іноземних власне громад: для поляків, німців. То було багато, багато, литовці дуже багато зробили. Видавали українською мовою іноземні видавці і поліграфісти і безкоштовно

роздавали ці книги, а ми просто безкоштовно надавали... І, до речі, Інститут книги до цього так само власне має причетність.

Давайте, дивіться, у нас є така структура, яка називається Інститут книжки. Але всі ці роки я не бачу насправді, я особисто, яка не має ніякого відношення до цього інституту, тої достатньої підтримки цього інституту, для того щоб вони почували себе тими людьми, які точно роблять важливу роботу, і вона оцінена. А це та інституція, яка для нас, видавців, зараз є дуже важлива в організації власне і книжкових виставок, і репрезентації видавців на міжнародному рівні, того, як забезпечені українські бібліотеки – це просто стабілізаційний такий чинник. Тому моє до вас просто прохання фінансувати це, тому що без грошей, на волонтерстві, ми всі так робимо, ми всі відправляємо книжки на фронт, ви знаєте, є ініціативи як "Книга на фронт", які роблять наші хлопці військові у зв'язці із видавцями, але зараз дуже виснажився наш весь ринок. Ну це теж велика правда, тому що всім стало складно, люди значно менше, ну, просто виживають і отримують менше коштів.

Ми відчуваємо багато внутрішніх загроз, тому що видавці, відчувши таку певну готовність суспільства купувати нові книжки, дуже багато з'явилося нових видавництв, вони з'являються, заповнюють ринок книжками, ... , робиться якась така шарпанина в цьому ринку, інколи ситуація, коли книжок просто реально забагато на цьому книжковому ринку на ту кількість спроможних купувати ці книжки людей. І виходить такий дисбаланс, що виграє той, хто зміг маркетингово спрацювати і взяти на себе, перетягнути на себе ту ковдру, а велика кількість цих же малих просто недоотримують продажі, вони вилітають із ринку. Якби працювали оці всі чинники, про які ми говорили з Тарасом, про те, якби, наприклад, українські книгарні, до речі, Олександра Коваль говорила про провінції, але це не тільки про провінції, тому що в українських великих містах у книгарень загрози не менші, а може бути навіть більші, тому що в провінції це маленька оренда, а у Львові, у

Києві це шалена комерційна оренда, яка насправді всі книгарні ставить на рівень нуля, або на виживання, або на мінус. Тому що зараз піднялася скрізь оренда і ми не можемо так шалено підняти ціни на книжки чи так пришвидшити цей рух коштів. Це нереально. Ми насправді відчуваємо цю загрозу з цією ситуацією. Якби так спрацював цей закон, якби був цей ... , здається так називається, у нас була би хоча б частинка, яка би покривалася за рахунок цього закону. А зараз цього немає. Тобто воно провисає.

Але зате є дуже хороші і позитивні речі, зрушення – це якраз зрушення суспільства. І це треба підтримати. У нас, справді, з'явилося багато нових книжкових форматів: книгарень і книгарень-кав'ярень, і інших просторів різних, велика кількість фестивалів. Це означає, що люди готові споживати цей культурний продукт. І нам реально просто дуже потрібна така реальна, реалістична підтримка держави ... як культури, а не лише книжкового сегменту як такого. Бо в цій ситуації ми бачимо, що триває війна, але у нас все одно залишається великим і відкритим питання навіть української мови в українській державі, і величезна кількість дітей, які зараз мали би бути нашими читачами, на жаль, вибирають російський контент, вони говорять російською, а буде бракувати книжок, головне, щоб в цих бібліотеках, і я не кажу про те, що в жодній школі немає державній, немає бібліотеки, то ми цих дітей просто будемо втрачати.

Дякую. Але не хочу на слові "втрачати", хочу сказати, що ми можемо це ще змінити.

ПОТУРАЄВ М.Р. Так, значить, ми тут вас розуміємо прекрасно. Хоча щодо української мови і контент, який споживають діти і підлітки, і закінчуючи ...

Дивіться, вибачте, що я буду... Ну нам потрібні цифри. Бо коли там напряду, через Тетяну Бережну я кажу, віддайте їм ті 200 мільйонів, ті 200 мільйонів компенсації оренди, тому що ви закінчите тим, Мінфін дорогий,

що ви будете множити нуль на нуль. Тому що, якщо почнуть закриватися книгарні, то у вас буде втрат більше ніж ті 200 мільйонів, які ви "жмотите" віддати. Але вони ж на мене дивляться і що вони запитують? А скільки закриється? Оце такий ...

(Загальна дискусія)

ПОТУРАЄВ М.Р. Друзі, друзі, ми маємо навчитися все це рахувати. Я розумію, що не брати зі стелі. Але якщо ми розуміємо... *(Шум у залі)* Послухайте, так ми маємо це порахувати. Або зібрати ... Дивіться, дивіться, я ж не хочу фантазером виглядати. Але для того, щоб говорити, чи є ... Добре, якщо ми знаємо, що в нас така-то кількість книгарень працює в нуль, то це значить, що така-то кількість книгарень у нас в зоні ризику, в зоні ризику. Тобто ми можемо взяти вже ту кількість і сказати: дивись, стільки-то зараз по Україні в нулі сидить. Ми це можемо зробити з вами, ну плюс-мінус, ну плюс-мінус. Ми не зможемо, дивіться, ми не зможемо з ними так говорити. Дивіться, ні зараз, коли вони постійно, значить, приходять і переглядають бюджет на армію, ні завтра, коли ми переможемо врешті, але коли ми переможемо, то у нас європейських грошей стане в дуже короткій перспективі менше, тому що вони скажуть: все, ви ж перемогли, значить, тепер, будь ласочка, частину фінансуйте самі. Я просто до того, що ми маємо з вами придумати, як оперувати цифрами, що ми не зможемо ... Якщо ми розуміємо, що у нас є негативна динаміка по накладках на наступний рік, ми маємо якось прорахувати, що ми очікуємо зменшення кількості накладів от на стільки-то відсотків. І тоді ми можемо теж це класти на стіл. Ясно, що є універсальне рішення, яке б підтримали зразу всі, яке дійсно стабілізувало би нам горизонти там на декілька років вперед Ми ж це знаємо. Це ж ми, ті, хто написав, проголосував закон, який прибрав російськомовну літературу з полиць. Тобто ми знали, що буде на наступному кроці. Воно й сталося

власне. І ми знаємо, що треба гроші, щоб ми могли друкувати і наповнювати
... Ми знаємо. Але, знов-таки, якщо по бібліотеках ми приблизно розуміємо,
скільки там пішло з полиць, яка потреба і власне які прорахунки, скільки там
...